

מועל אחר מועל

א. המשנה והתוספתא במעילה

שנינו במעילה:

אין מועל אחר מועל במוקדשין, אלא בהמה וכלי שרת. כיצד? רכב על גבי בהמה, ובא חברו ורכב, ובא חברו ורכב; שתה בכוס של זהב, ובא חברו ושתה, ובא חברו ושתה; תלש מן החטאת, ובא חברו ותלש, ובא חברו ותלש; כולן מעלו (פ"ה מ"ג).

לעומת זאת, בתוספתא במעילה שנינו:

נטל קרדום של הקדש וביקע בו... בא חברו וביקע בו, כולן מעלו. נטלו הראשון ונתנו לשני, הראשון מעל והשני לא מעל. נטל חמור של הקדש ורכב עליה... בא חברו ורכב, כולן מעלו. נטלו הראשון ונתנו לשני, הראשון מעל והשני לא מעל (פ"ה ה"א).

ואמנם הניסוח שבמשנתנו מופיע אף הוא בהמשך התוספתא:

אין המועל אחר המועל במוקדשין אלא בהמה, ר' נחמיה אומר בהמה וכלי שרת (שם, ה"ב).¹

אלא שהפירוט שבמשנה "כיצד? רכב..." , שכולל בסופו התייחסות לבהמה של קדשי מזבח, איננו מופיע בתוספתא.

ההבנה הראשונית במשנה היא שכל מעילה מוציאה את הדבר שמעלו בו לחולין. גם מעילת הנאה, כגון שתייה בכוס ורכיבה על-גבי בהמה, מוציאה לחולין. הדברים נכונים בכל הקדש, פרט להקדשות של קדושת הגוף, קדשי מזבח וכלי שרת, בהם אין דרך של יציאה לחולין כל עוד הם עומדים בתמותם.

1 במהדורת צוקרמנדל מובא הציטוט הקודם בה"ב-ה"ג, והציטוט הנוכחי בה"ו.

לעומת זאת, התוספתא מציירת לפנינו מצב של שימוש בקרדום ובחמור, שהם דברים שאין בהם קדושת הגוף,² ואף על פי כן נראה מדינה שאין בהם יציאה לחולין; שהרי נאמר בהם שגם האדם השני שמשמש בהם מועל, למרות שכבר מעלו באותו קרדום ובאותו חמור.

אם כן, ההבנה הראשונית במשנה סותרת לכאורה את הכתוב בתוספתא. מהמשנה משמע שמעילת הנאה בדברים שיש בהם קדושת דמים, מוציאה אותם לחולין, בעוד שבתוספתא כתוב שגם לאחר שמעלו בהם פעם אחת, ייתכן שימעלו בהם פעם נוספת, כלומר שאינם יוצאים לחולין.

ב. שיטת הראב"ד

שלוש גישות בדברי הראשונים לפירוק סתירה זו; יש שכתב שאכן אלו דעות שונות, יש שהסבירו את המשנה בדרך שונה מן ההבנה הראשונית, ויש שהעמידו את המשנה או את התוספתא באוקימתא, וכפי שיבואר להלן.

כתב הראב"ד ביחס לדברי הרמב"ם:

א"א - בכל זה יצא מכלל משנתנו, וטעה אחר התוספתא. כי אין במשנתנו אלא בהמה וכלי שרת, ובודאי בהמה תמימה, דומיא דכלי שרת... שהן למזבח ואין להם פדיון, אבל כלי המוקדשין, אם הראשון נהנה בו ופגם, שוב אין בו מועל, ואין סומכין על תוספתא שהיא סותרת המשנה והגמרא (השגת הראב"ד, הלכות מעילה פ"ו ה"ד).

לדעת הראב"ד התוספתא חלוקה על המשנה. לשיטתו - ההלכה כמשנה, שרק בדברים שיש בהם קדושת הגוף, ואין להם פדיון, תיתכן מעילה אחר מעילה. בכל דבר אחר, מעילה מוציאה לחולין, ואפילו מעילת הנאה שבאה על-ידי שימוש.

הראב"ד מוכיח שהמדובר במשנה בבהמה תמימה וטהורה, מהצגתה יחד עם כלי שרת; ומכאן, שקדושתה קדושת הגוף גמורה ככלי שרת, ולא קדושת דמים בלבד.

2 באשר לחמור, הדברים פשוטים. ובאשר לקרדום, התוספות (ב"מ צט. ד"ה וחברו ועוד) הוכיחו זאת מהדין השני שבתוספתא - נתנו לחברו הוא מעל וחברו לא מעל, שאיננו תקף בדברים שיש בהם קדושת הגוף, בהם השני תמיד מועל.

לפיכך, לדעת המשנה לא תיתכן מעילה אחר מעילה בשום אופן בדבר שאיננו קדוש בקדושת הגוף.³

ג. שיטת הר"י

בתוספות במעילה מוצגת, באופן ישיר, הסתירה שבין המשנה והתוספתא:

אין מועל אחר מועל אלא בהמה וכלי שרת בלבד. תימה, דתניא בתוספתא בקע בקרדום של הקדש, ובא חברו ובקע בו, ובא חברו ובקע בו, כולם מעלו (מעילה יט, : תוספות ד"ה אין).

בסוף דבריהם כתבו את התרוץ של הר"י לקושייה זו:

ורבנו יצחק מפרש, דהתם בגזברין עסקינן, דלעולם לא יצאו לחולין בשום מעילה עד שיוציאנה מרשותו (שם).

לדברי הר"י, התוספתא שהרחיבה את האפשרות של 'מועל אחר מועל' גם לכלים שאינם כלי שרת, עוסקת בגזברים. לעומתה, המשנה שלא הזכירה אפשרות זו, ושנאמר בה שכל שימוש מוציא לחולין, עוסקת בבני אדם שאינם גזברים.

בעלי התוספות מעלים אפשרויות שונות בהבנת דברי הר"י.⁴ הן סובבות סביב שאלת הייחודיות של הגזברים. האם הם משמשים כדוגמה לאדם הסבור שהחפץ בו הוא משתמש הוא שלו, או שמדובר בתוספתא על גזברים מכוח תפקידם ומעמדם בממון ההקדש.

3 יש להעיר שעל-פי דברי הראב"ד המשפט 'אין מועל אחר מועל אלא בהמה ובכלי שרת בלבד' מקבל משמעות שונה בתוספתא ממשמעותו במשנה. במשנה משמעותו היא שכל מעילה שהיא, בין בדרך שימוש ובין בדרך הוצאה לחולין מוציאה כל קדש לחולין פרט לדברים המקודשים בקדושת הגוף, ואילו בתוספתא משמעותו היא שמעילה בדרך הוצאה ממונית מוציאה כל דבר שאיננו קדוש בקדוה"ג לחולין, אך מעילה בדרך הנאה ושימוש איננה מוציאה לחולין גם דבר שאיננו קדוש בקדושת הגוף.

4 עיין במשנה למלך בהלכות מעילה פ"ו ה"ד, שסוקר ומשווה את הניסוחים השונים בדברי התוספות שבהם מובא תירוץ הר"י.

נבחן מספר ניסוחים; ניסוח ראשון, שבהחלט יכול להיכנס במשמעות דברי הר"י, עולה מתוך דברי התוספות בהמשך מסכת מעילה. התוספות עוסקים שם במשנה בה נאמר - "אם אמר לו - הבא לי מן החלון, והביא לו מן הדלוסקמא... השליח מעל".

כתבו על כך התוספות:

פ"י לכשיוציא בעה"ב, שהוא מסתמא גזבר, שהרי עדיין לא יצאו מרשות הקדש עד
שיוציאם (מעילה כא., תוספות ד"ה הבא).

התוספות רואים צורך להדגיש שבעל הבית הוא גזבר. הדבר מטה להבנה הנשענת על מעמדו המיוחד של הגזבר. נראה שבאדם שאיננו גזבר, תהיה מעילה גם כשהוא איננו נהנה, ואפילו כשהוא סבור שהחפץ שלו. דווקא הגזבר איננו מועל בהעברת החפץ או בשימוש בו במחשבה שהוא שלו, כיוון שמכוח מעמדו המורשה והמוסמך בחפץ, מצטמצמת המשמעות ה'מעילתית' של שימושיו ושל לקיחותיו.

כך עולה לכאורה גם מדברי הר"ן בנדרים.⁵ הר"ן מבאר בדברי הגמרא שם, שמדובר במצב שאין למועל מעמד של גזבר בחפץ, שאילו היה לו מעמד שכזה - לא הייתה מתבצעת מעילה כשלקח לעצמו. לכאורה דבריו מתייחסים גם למצב של שוגג, שהוא המצב העיקרי של מעילה, ואם כן משמע מדבריו שאדם שאיננו גזבר מועל גם כשאיננו סבור לבצע העברה ממונית.⁶

אם כן, דרך אחת בהבנת תירוצו של הר"י היא להעמיד את התוספתא בגזברים, בהם היציאה לחולין מוגבלת, מכח מעמדם המורשה של הגזברים. לעומת זאת, המשנה עוסקת באנשים שאינם גזברים, בהם אפשרויות המעילה והיציאה לחולין רחבות יותר.⁷ לפי דרך זו, אין זה משנה אם מדובר בשימוש או ברצון לבצע העברה

5 עיין בר"ן בנדרים לד.; בראש העמוד.

6 שהרי מוכרחים אנו לומר לדעת הר"ן, שמדובר באדם היודע שד' אמות קונות לו; שאם לא כן אין שם גילוי דעת שאיננו רוצה שד' אמותיו יקנו לו, שיתכן שיקנו לו, והוא מקדיש את שלו. ואם כן, במצב ששכח שהקדיש את הככר, איננו סבור שעכשיו הוא מעביר העברה ממונית כלשהי, שהרי סבור הוא שכבר זכה בככר לפני נטילת הככר, מדין ד' אמות.

7 את המקורות לדרך זו הביא הרעק"א במערכה למסכת פסחים, וכפי שנדפס על גליון הרמב"ם בהוצאת פרנקל. הרעק"א מציין שלפי המשנה למלך זו כוונת התוספות בב"מ צט., אך כפי שנראה להלן, קשה לומר שזו כוונת התוספות שם, כיוון שהפנו למה שביארו בענין כוונה להוציא מרשות, מושג שלכאורה איננו משמעותי לדעת התוספות במעילה ולדעת הר"ן.

ממונית בחפץ. בכל המקרים הללו, אצל גזברים - החפץ איננו יוצא לחולין, ואילו אצל אחרים החפץ יוצא לחולין.

אך אפשר להבין את שיטת הר"י באופן שונה. מדברי התוספות בכמה מקומות עולה שגם אדם שאיננו גזבר לא מועל כאשר הוא מעביר חפץ של הקדש ממקום למקום (באופן שנחשב משיכה או הגבהה), אם במהלך העברת החפץ סבור היה שהחפץ המועבר הוא שלו.⁸

בחלק מן המקומות מבאר כלל זה גם את חילוקו של הר"י בין גזברים לשאינם.⁹ הסבור שהוא שלו, דינו כגזבר, ולקיחתו או שימושו אינם מוציאים את החפץ לחולין. רק כשיעביר את החפץ לאדם אחר, שאז סבור הוא שהוא פועל הוצאה ממונית, תהיה יציאה לחולין, כיוון שהמהלך הממוני הוא הוצאה של החפץ מהרשות הנוכחית שלו ובכך יוצא חפץ מרשות ההקדש. לעומתו, אדם שאיננו סבור שההקדש שייך לו, מוציא את הדבר לחולין גם כשמועל בדרך של שימוש, וגם כשמועל בדרך של הוצאה ממונית של החפץ.

אם כן, לדרך זו אין חילוק בין גזבר למי שאינו גזבר. הגזבר מובא רק כדוגמה לאדם הסבור שחפץ ההקדש בו הוא מועל שייך לו, ובאדם שכזה החפץ אינו יוצא לחולין. נראה שלשיטה זו, היציאה לחולין קשורה לכוונה להוציא את חפץ ההקדש מרשותו הממונית הנוכחית. השימוש כשלעצמו איננו גורם להוצאה לחולין. מה שגורם את ההוצאה לחולין לדרך זו הוא לקיחת החפץ מתוך ידיעה שאיננו של הלוקח, ואין זה משנה אם לוקחו ומשתמש בו או שלוקחו לשימוש עתידי.

ניתן להציע אפשרות שלישית בהבנת דברי הר"י. כתב המשנה למלך:¹⁰

...לא הזכירו כלל חילוק בין סבור שהוא שלו לסבור שהוא של אחרים, והנראה אצלי מדבריהם הוא, דגזבר אף שהוא סבור שהוא של אחרים אינו מכיין להוציאו מרשות שהוא שם,¹¹ שהרי עד האידנא היה ברשותו, ומש"ה אינו יוצא לחולין, ולא מעל כי

8 קדושין נה. ד"ה אין, ב"מ צו: ד"ה אמר, מנחות קא. ד"ה אע"ג.

9 עיין בתוספות בקדושין ובמנחות שם.

10 דברי המשנה למלך מתייחסים לתוספות בב"מ צט. ד"ה וחברו.

11 נראה שהמשנה למלך איננו עוסק כאן בכוונתו הסובייקטיבית של האדם, אלא בהגדרה אובייקטיבית של שימוש, וכן להלן; שהרי אנו עוסקים בגזבר הסבור שבשל אחרים הוא משתמש, ובאדם אחר הסבור שבשל עצמו הוא משתמש.

אם לפי מה שנהנה, ויש בו משום מועל אחר מועל... אבל באיניש דעלמא, שאינו גזבר, הרי מכוינ להוציאו מרשות ההקדש, ומש"ה אין בו משום מועל אחר מועל כי אם בבהמה וכלי שרת (משנה למלך, הלכות מעילה פ"ו ה"ד).

ההבנה הראשונית בדברי המשנה למלך, קושרת את דברי התוספות בבבא מציעא לשיטה הראשונה שהזכרנו כאפשרות בהבנת דברי הר"י, שיטת התוספות במעילה ושיטת הר"ן בנדרים. אלא שלכאורה בדברי התוספות שם ישנה הפניה מפורשת לחילוק בין סבור שהוא שלו לסבור שהוא של אחרים,¹² ואם כן דבריו של המשנה למלך קשים לכאורה.

אפשר להציע הבנה בדברי התוספות בבבא-מציעא, בהסתמך על דברי המשנה למלך, הצעה שתתיישב גם עם חילוק זה. ניתן לומר, ששונה היציאה לחולין שבאה על-ידי מעילה בדרך של משיכה והגבהה, מן היציאה לחולין שבאה על-ידי מעילה בדרך של שימוש.

יציאה לחולין שבאה על-ידי שימוש קיימת באדם שאיננו גזבר גם כשהוא סבור שבשלו הוא משתמש, כיון שמכל מקום הוא נהנה מחפץ של הקדש (וההנאה מתקבלת אצל אדם שאיננו גזבר, דהיינו מחוץ לרשות ההקדש). אך כאשר מדובר במעילה של הוצאה מרשות, משמעותה של המעילה כהוצאה לחולין קיימת רק כשיש למועל כוונה להעביר את החפץ מרשותו הנוכחית. שונים הדברים אצל גזבר, שגם אם ישתמש בחפץ כל עוד סבור הוא שהוא שלו, אין כאן מעילה,¹³ וזאת מכיוון שמקומו הטבעי של החפץ הוא ברשותו.¹⁴

12 "שהרי לא נתכוונו להוציא מרשות שהוא שם, כדפי' לעיל", וכנראה כוונתם לדבריהם בב"מ צו: ד"ה אמר, כמצויין במסורת הש"ס, וגם שם נזכר חילוק זה.

13 אמנם המשנה למלך כותב שבגזבר המשתמש בחפץ, גם כשהוא סבור החפץ של אחרים אין בו יציאה לחולין; אלא שדברים אלה קשה לכאורה להולמם עם דברי התוספות, שכתבו: "...דתוספתא איירי בגזברים... דכל אחד מעל לפי שנהנה, ואינו יוצא לחולין, שהרי לא נתכוונו להוציא מרשות שהוא שם..."

14 א. בהסבר זה אנו עושים שימוש גם בחילוק בין גזברים לשאינם, כפי שעולה מדברי התוספות במעילה והר"ן בנדרים, גם בחילוק בין סבור שהוא שלו לסבור שהוא של אחרים, שנזכר בתוספות בקדושין בב"מ ובמנחות, וגם בחילוק בין מעילה בדרך שימוש למעילה בדרך הוצאה מרשות, שנזכר בדברי הרמב"ם ובהבנת הראב"ד בדברי התוספתא.

ב. יש לדון בשיטת התוספות בב"מ לגבי שואל שלא מדעת. התוספות העירו, שכיון שקיימא

ד. שיטת הרמב"ם

הראשונים שבהם עסקנו עד כה, נגעו במפורש ביחס שבין התוספתא למשנה. בדברי הרמב"ם אין לכך התייחסות מפורשת. עלינו לחפש את יישובו של הרמב"ם לסתירה לכאורה שבין המשנה והתוספתא, מתוך פסקיו של הרמב"ם בעניין זה, ומתוך פירושו למשנה.

לן 'שואל שלא מדעת גזלן הוי', הרי שכל לקיחה לשימוש שנעשית שלא מדעת הבעלים, גם אם השואל התכוון להחזיר את הכלי לאחר השימוש בו, נחשבת גזילה בכל החפץ. יש לדון בכך לפי שלוש ההבנות בתירוץ של הר"י שהובאו כאן, וכן לפי דברי הר"י בהמשך התוספות בב"מ הדין ביציאה חלקית לחולין. ניתן לומר שהר"י חזר בו מן ההנחה ששווה מעילה לגזל, שלפיה כיוון ששואל שלא מדעת כגזלן, גם שואל שלא מדעת בהקדש כמועל. כך נראה מדברי הר"י בהמשך התוספות, שבכל לקיחה לשימוש וגם כשמשאל לחבירו לשימוש, אין כל הכלי יוצא לחולין. אלא שלפי זה יכלו התוספות לחזור לתירוצם שתיתכן מעילה אחר מעילה בתוספתא משום ששם מדובר בנוטל על-מנת להשיב. מכל מקום, לדברי הר"י בתחילת התוספות ניתן לומר שאין כאן 'שואל שלא מדעת גזלן הוי'.

לדרך הראשונה, כיון שבמצב שאדם משתמש והוא סבור שהחפץ בו הוא משתמש שלו הוא, אין גזילה. (הדברים מתקשרים לשיטת האחרונים הסבורים שאין חיובי גזילה בשוגג (למשל), המחנה אפרים בסימן ז' מהלכות גזילה, ועוד). כאן איננו דנים על חיובי הגזילה אלא על מעמדו של החפץ כגזול. גם אם לא נאמר כדברי הנתיבות בסימן שנ"א סק"א, שקניין בשינוי הוא 'קנין אונסין' והוא תלוי בחיובי הגזלן, מכל מקום אפשר לומר שבאופן שסבור הוא שהחפץ שלו, אין מעמד החפץ כחפץ גזול).

גם לדרך השנייה ניתן לומר שבאדם המוסמך לכך שהחפץ יהיה תחתיו לא תיתכן גזילה. הדברים מתקשרים לדברי התוספות (בב"מ מא. ד"ה שנטלה והגביה) ובעל המאור (בסוגייה שם), מהם משמע שלא תיתכן גזילה בשומר שהחפץ תחתיו, אלא רק משום הריבוי שנתרבתה שליחות יד. אמנם מבואר שם בסוגייה ששומר יכול להחשב כגזלן מדין שואל שלא מדעת, אך אם נאמר שבמעילה לא נתרבתה שליחות יד, יובן מדוע גזבר איננו גזלן גם כשהשתמש בחפץ. אמנם כשהוא מעביר לאדם אחר יש כאן מעילה, שאיננה מדיני שליחות יד כי אם מדיני מעילה.

לדרך השלישית ניתן לומר כשני הסברים, שאין שואל שלא מדעת גזלן בסבור שהדבר שלו, וגם לא בגזבר הממונה על החפץ, ורק מדין מעילה שאין בה גזילה יוצא הכלי לחולין על-ידי המשתמש שאיננו גזבר.

בכל הדברים הללו יש להעמיק ולעיין יותר, בקשרים ובהבדלים שבין מעילה לגזילה ולשליחות יד של שומרים, לכשיזכנו הקב"ה לכך.

כתב הרמב"ם בהלכותיו:

ואין מועל אחר מועל במוקדשים, אלא בבהמה וכלי תשמיש בלבד, כיצד? בקע בקורדום של הקדש ונהנה בפרוטה ופגם, ובא חבירו ובקע בו ונהנה ופגם, כולם מעלו; נטל הקורדום ונתנו לחבירו, הוא מעל אבל חבירו לא מעל; שתי בכוס של זה ונהנה בפרוטה, ובא חבירו ושתה ונהנה, ובא חבירו ושתה ונהנה, כולם מעלו; נטל הכוס ונתנו לחבירו מתנה או מכרו, הוא מעל וחבירו לא מעל; רכב על גבי החמור ונהנה בפרוטה ופגם, ובא חבירו ורכב עליו ונהנה ופגם, ובא חבירו ורכב עליו ונהנה ופגם, כולם מעלו; נתן החמור לחבירו מתנה או מכרו או השכירו, הוא מעל וחבירו לא מעל;

וכן המשאיל קרדום של הקדש, הוא מעל לפי טובת הנאה שבו, וחבירו מותר לבקע בו לכתחילה, והוא הדין לבהמה.

בהמת קדשי מזבח אינה כן, אלא יש בה מועל אחר מועל עד כמה פעמים, כיצד? תלש מן החטאת, ובא חבירו ותלש, ובא חבירו ותלש, כולן מעלו; וכן אם נתנה לחבירו וחבירו לחבירו כולן מעלו;

ויראה לי שדין המנחות והעופות והנסכים וכלי שרת כדין הבהמה, שכולן קדושת הגוף הן (הלכות מעילה, פ"ו ה"ד-ה"ה).

לדעת הרמב"ם יש להבחין בין שלושה סוגי עצמים, לעניין יציאה לחולין:

א. דבר שאינו בהמה וגם איננו כלי תשמיש, כדוגמת אפר, חול, אבנים, עצים וכדומה, וגם אין בו קדושת הגוף. בדברים אלו - כל מעילה שהיא, בין אם נעשתה בדרך של הוצאה ובין אם נעשתה בדרך של שימוש, גורמת ליציאה לחולין.

ב. בהמה וכלי תשמיש, שאין בהם קדושת הגוף; יש בהם מעילה אחרי מעילה, אך כל זה דווקא במעילה בדרך שימוש.¹⁵ מעילה בדרך הוצאה ממונית בחפצים אלו, מוציאה אותם לחולין.

ג. בהמת קדשי מזבח, והרמב"ם מצרף לכך גם את המנחות העופות וכלי השרת; בדברים אלו יש בהם מעילה אחר מעילה בכל דרכי המעילה, וזאת כיון שקדושת הגוף איננה יוצאת לחולין בשום מעילה שהיא.¹⁶

¹⁵ לכאורה ההסבר לחילוק שמחלק הרמב"ם בין כלים ובהמה לבין דברים שאינם כלי או בהמה נעוץ בכך שלכלים ולבהמה ערך שימושי מוגדר וגבוה, ולכן שימוש בהם איננו מוציא אותם לחולין, מה שאין כן בעצמים פשוטים יותר, כמו חול או עצים ודומיהם, בהם הערך השימושי נמוך, ושימוש כל שהוא מוציא אותם לחולין.

לאור זאת נוכל לגשת לשיטתו הפרשנית של הרמב"ם.¹⁷ נראה שלדעתו אין סתירה כלל בין התוספתא לבין המשנה. במעילה בדרך של שימוש יש מועל אחר מועל, ואם כן מובנת התוספתא, ומשמעות המשנה שהגבילה ואמרה שאין מועל אחר מועל אלא בבהמה וכלי שרת היא שבדבר שאינו בהמה או כלי אין שום מצב של מעילה אחר מעילה. בבהמות וכלים שהם קדשי בדק הבית תיתכן מעילה אחר מעילה אם המעילה הראשונה הייתה בדרך שימוש,¹⁸ ובכך עוסקת המשנה בדוגמאותיה השונות. בבהמת חטאת שנזכרה במשנה קיימת אפשרות למעילה אחר מעילה גם במעילה בדרך הוצאה לחולין, אך דבר זה איננו מודגש במשנה.¹⁹

ה. יציאה חלקית לחולין

בהמשך דברי התוספות בב"מ מובא שהר"י היה סבור בתחילה שבמשאיל לחבירו חפץ של הקדש התחלל כולו, ומשום כך יכול המקבל להשתמש בו לכתחילה. אלא שהר"י הקשה על כך, ולבסוף נאמר בשמו שלא כל הכלי יוצא לחולין:

16 לא כתבתי כאן 'בשום דרך שהיא', כיון שקיימות דרכים בהם מתחללת גם קדושת הגוף, כהתרת חכם שעוקרת את הנדר מעיקרו (ומבטלת בכך את משמעותה של ההקדשה) וכפי שפסק הרמב"ם בהלכות נדרים פ"ד ה"ז, ולמעלה מכך - הפרת האב והבעל שעוקרות את הקדושה מכאן ולהבא, וכפי שפסק הרמב"ם שם בהלכה ח', וכן, כמובן, בהמת קדשי מזבח נעשית מפסולי המוקדשים כאשר מום נופל בה.

17 עיין, בהקשר זה, גם בפירוש המשניות של הרמב"ם במסכת מעילה.

18 אמנם הכסף משנה (הלכות מעילה פ"ה ה"ג) נשא ונתן בשאלת הפרשנות של הרמב"ם למונח 'כלי שרת' שבמשנה, אך כתב הר"י קאפח (בפיה"מ לרמב"ם במעילה פ"ה, הערה 14) שלא היו דברי הרמב"ם בפיה"מ לפני הכסף משנה (ועיין גם בהערה 13 שם, שבהרבה מהדורות של פיה"מ לא הופיעו כמה שורות חשובות בפרשנות המשנה הזו), שהרי הרמב"ם כתב - 'אמרו כלי שרת, רוצה בזה כלי השימוש כגון המצעות והקרדום וכיוצא בהן', וכהבנתו של הראב"ד.

19 בכך ניתן להסביר כיצד תיתכן הבנת הכסף משנה בדברי הרמב"ם, שפירוש המונח כלי שרת הוא כפשוטו; ולכאורה יש להקשות על דבריו, שהרי הרמב"ם כותב (בסוף הלכה ה') שהשוואת כלי שרת לבהמת קדשי מזבח היא חידוש שהוא עצמו מחדש מסברה. אין בכך כדי להקשות על דברי הכסף משנה, כיוון שגם אם נאמר שעל כלי שרת מדובר במשנה, נאמר רק שאינם יוצאים לחולין על-ידי מעילה בדרך שימוש, ומה שכתב הרמב"ם שהם שווים לבהמת קדשי מזבח ואינם מתחללים גם על-ידי מעילה של הוצאה ממונית, הוא גם להבנה זו חידוש של הרמב"ם. ומכל מקום דברי הכסף משנה אינם הולמים את דברי הרמב"ם בפיה"מ, וראה בהערה הקודמת.

...וע"כ נראה לו יותר, שאינו יוצא לחולין אלא אותה הנאה שנותן לשואל,²⁰ ומותר לבקע עד זמן השאלה ולא יותר, ובנותנו לחבירו דעלמא מעל לפי כולה (בבא מציעא צ"ט., תוס' ד"ה וחברו).

לדברים אלה יש השלכה ישירה על פרשנות המשנה במעילה בה נאמר ש'אין מועל אחר מועל אלא בבהמה ובכלי שרת בלבד. לאור דברי הר"י הללו, בהחלט תיתכן אפשרות של מעילה כפולה באותו כלי גם אם איננו כלי שרת, אם המעילה הראשונה הייתה בדרך של שימוש חד פעמי או בדרך של השאלה לשימוש חד פעמי, שבאופנים אלה אין כל הכלי יוצא לחולין.

בדברי הריטב"א אכן כתוב כך להדיא;²¹ שלפי ההסבר השני של הר"י בתוספות, שמעילה בדרך שימוש או הוצאה לשימוש מוציאים לחולין רק כדי שימוש, המשנה במעילה עוסקת רק במי שהתכוון להוציא את כל הכלי לרשות אחרים.

ו. סיכום

במאמר זה עסקנו במקצת מכללי היציאה לחולין על-ידי מעילה. ראינו שיטות שונות בדברי הראשונים בנידון. מוסכם הדבר שכלי שרת ובהמת קרבן אינם יוצאים לחולין על-ידי מעילה. הדיון הוא בדברים שאין בהם קדושת הגוף.

הראב"ד כתב, שלדידן כל דבר יוצא לחולין בכל מעילה שהיא. הרמב"ם כתב, ששונים כללי היציאה לחולין בין כלי לדבר שאינו כלי, שדבר שאינו כלי יוצא לחולין בכל מעילה שהיא, ואילו כלי איננו יוצא לחולין אלא במעילה בדרך הוצאה מרשות.

התוספות חילקו בין גזבר למי שאיננו גזבר, וניתן להבין את דבריהם במובן של מחשבת המועל, האם סבור שהדבר שלו או לא, וכן ניתן להבין שהחילוק הוא בין מי שממונה על הדבר למי שאיננו ממונה.

כמו כן, התוספות חילקו בין מעילה לשימוש שמוציאה לחולין רק בכדי אותו שימוש, למעילה בכוונה להוציא לגמרי, שמוציאה לחולין לגמרי. והעלנו, על-פי דברי המשנה למלך, הצעה נוספת - לחלק בין מעילה בדרך שימוש, שבה מי שאיננו גזבר

20 והעירו התוספות שם, שיש לחלק בין יציאה חלקית לחולין לבין דבר שהוקדש בהיותו מושכר, שכשיצא הדבר לחולין התחללה הקדושה המעורבת בו, ואם כן כעת מותר הוא בשימוש, מה שאין כן כשהתקדש בהיותו במצב ממוני מורכב, שאז הקדושה מעורבת בכלו.

21 בחידושו לב"מ צ"ט., מהדורת מוסד הרב קוק.

מוציא לחולין גם כשהוא סבור שהוא שלו בשונה ממי שהוא גזבר, לבין מעילה בדרך לקיחה והוצאה מרשות, שבה מי שסבור שהדבר שלו שווה לגזבר. דיון נוסף שהועלה בהקשר לשיטת התוספות, הוא האפשרות של יציאה חלקית לחולין.

דיונים אלו תלויים בפרשנות הניתנת למשנה במעילה, והם משפיעים על פרשנות זו. הדברים משפיעים גם על ההבנה האם השימוש שמהווה סיבה למעילה יכול להוות גם סיבה להוצאה מרשות, מה שנראה לכאורה נכון לכל הדעות, להוציא את ההבנה בדברי התוספות שהגורמת את ההוצאה מרשות היא הלקיחה מתוך ידיעה שאין החפץ שייך למי שלוקח אותו.